

Yerli Çocuk Çizgi Filmlerinde İdeolojik Bir Söylem Olarak Yaşlılık: TRT Çocuk Örneği

Aging as an Ideological Discourse in Local Cartoons: The Example of TRT Çocuk

Burcu DABAK ÖZDEMİR*
Ürün YILDIRAN ÖNK**

Öz

Çizgi filmlerdeki yaşlı temsili, yaşlılığın ideolojik ve toplumsal iktidar ilişkileri içindeki konumuna dair ipuçları taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, genç nesillere nasıl bir yaşlılık algısı aktarılacağı noktasında önemli bir işlevi olan televizyondaki yerli çocuk çizgi filmlerinde yaşlıların temsil biçimlerini incelemektir. Çocuk kanalları arasında yüksek izlenme oranı ve yerli yapıma ağırlık vermesi nedeniyle TRT Çocuk kanalı tercih edilmiştir. Yaşlı karakterlerin anlatıdaki işlevi ve sosyal ilişkilerdeki konumu bağlamında *Maysa ve Bulut* (aileden geniş bir grubun üyesi), *Rafadan Tayfa* (mahallenin yaşlısı) ve *Kardeşim Ozi* (aile bireyi) adlı çizgi filmler örneklem olarak seçilmiştir. Bu çizgi filmlerdeki yaşlı karakterler yaşlılık kuramları çerçevesinde niteliksel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Geleneksel yaşamın anlatıldığı *Maysa ve Bulut* çizgi filminde yaşlı karakterlerin çocuklarla kurduğu olumlu ilişkiyle yeni muhafazakârlığın geleneğe yaptığı vurguyu kuvvetlendirdiği; 1980'leri konu alan *Rafadan Tayfa*'da olumsuzdan olumluya dönüşen ilişkiler aracılığıyla yaşlılığın neo-liberal mahalle yaşamında yeniden keşfedildiği; günümüz modern aile yaşamının konu edildiği *Kardeşim Ozi* çizgi filminde ise çevresiyle kurduğu yetersiz ilişkiyle karakterize olan yaşlı karakterin muhafazakârlık ve neo-liberal ekonomi arasında kalan melez bir yapı sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda farklı sosyal örgütlenmeler çerçevesinde sunulmasına karşın yerli çizgi filmlerde önerilen yaşlı temsili ve çocuk-yaşlı ilişkisi Türkiye'nin içinde bulunduğu yeni muhafazakârlığın kültürel alanda ürettiği söylemleriyle örtüşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, Yaşlılık, Çocuk, Çizgi film, Televizyon, Temsil.

* Öğr. Gör. Dr., Yaşar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, İzmir, Türkiye, E-Posta: burcu.dabak@yasar.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Yaşar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, İzmir, Türkiye, E-Posta: urun.onk@yasar.edu.tr

Abstract

The representations of the elderly in cartoons provide a great opportunity to discuss the position of aging referring to ideology and power in social relations. This study aims to examine how the elderly individuals are represented in Turkish children's cartoons on television. The research focusses on TRT Çocuk channel due to its high ratings among children's channels and its emphasis on producing local narratives. In this regard, this research is limited to the analysis of three cartoons and their characters; *Maysa ve Bulut* (a member of a larger group than the family), *Rafadan Tayfa* (the elder of the neighborhood) and *Kardeşim Ozi* (a family member). Characters in these cartoons are analysed by a qualitative content analysis with reference to the theories in aging. *Maysa ve Bulut* emphasizes neo-conservatism through a traditional narrative highlighting positive relationship between elderly characters and the children. *Rafadan Tayfa* narrates the positive transformation and the rediscovery of aging in neo-liberal neighborhoods. Finally, *Kardeşim Ozi* portrays the hybrid experience of elderly individuals, who cannot develop adequate relationships with their surroundings and are stuck between neo-conservatism and neo-liberal economy. In this regard, the representation of the elderly and elderly-children relationships in cartoons coincide with the discourses produced by neo-conservatism in Turkey's cultural arena, despite their different depictions.

Keywords: Elderly, Aging, Child, Cartoon, Representation, Television.

Giriş

Yaşlılık kavramı da tıpkı çocukluk kavramı gibi biyolojik bir zorunluktan çok değerler ve normlarla sınırları ve imkânları belirlenen toplumsal bir tahayyüldür. Bu nedenle de hem çocukluk hem yaşlılık toplumların yapısını ve kendilik imajlarını belirlemede bir parametre işlevi görürler. Başka bir deyişle yaşlılığın ve çocukluğun toplum içindeki algısı, konumu, kendisinden beklenenler, kendisine sunulan imkânlar toplumların ideolojik yaklaşımlarını göstermede birer sembol işlevi görür. Çünkü her siyasi ideolojik yapı, toplumsal alt kültürlerin ve ötekinin (çocuk, yaşlı, kadın vb.) durumunu kendi stratejik kurgusunu ifade etmekte kullanır. Ötekinin toplum içindeki konumunu kullanarak geçmişi bugünün bilgisiyle tekrar yorumlar ve geleceği bu bilgiyle inşa eder. Bu sembolik işlevin en iyi analiz edilebileceği yer ise geçmişin sembolü olan yaşlılığın ve geleceğin sembolü olan çocukluğun o toplum içindeki temsili ve birbirleriyle kurdukları ilişkidir. Yaşlılık ve çocukluk arasındaki ilişkinin temsil boyutu ise en net şekilde çizgi filmlerde gözlemlenebilmektedir. Çünkü çizgi filmler yaşlıların ve çocukların en çok bir arada gösterildiği medya ürünleridir.

Çocukların toplumsallaşmasında etkili bir role sahip olan ve 6-10 yaş arasındaki çocukların sıklıkla izlediği çizgi filmler¹, yalnızca çocukların eğlenme ve hayal dünyaları ile yaratıcılıklarını geliştirme gibi ihtiyaçlarını tatmin etmekle kalmamaktadır. Aynı zamanda çocukların kurum ve kişilerle ilişkilerinde, onları konumlayarak sınır ve imkânları belirlemede önemli bir işlev üstlenmektedir. Ker-Dincer ve Yılmazkol'a (2009) göre de çocuklar televizyondan, okul, aile ve

1 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından 2013 yılında, 06-15 yaş grubu çocuklar üzerinde yapılan araştırmaya göre, bu gruptaki her 10 çocuktan 9'u her gün televizyon izlemektedir (TÜİK, 2013).

çevre(ye) göre daha fazla etkilenmekte, televizyon tarafından sunulan duygu, davranış, tutum, öğrenme kalıpları ile hayatı anlamlandırmaya çalışmaktadırlar (s. 194).

Yaşlılığın çocuk medyasında nasıl temsil edildiğinin araştırılması hem çocukluk hem de yaşlılık adına önemlidir. Öncelikle yaşlılığın toplumun ideolojik temellerine bağlı olarak temsil stratejilerinin içine girmesi ve bu stratejilerin çizgi filmler aracılığıyla çocuklara aktarılması, çocukların toplumun işleyişini anlamaları ve kopyalamaları açısından önem arz etmektedir. Ayrıca toplumdaki yaşlılık tecrübesi Tufan'ın (2002, s. 47) da belirttiği gibi çocukluğun ve gençliğin nasıl yaşandığıyla ilgilidir. Başka bir deyişle toplumun nasıl yaşlanacağı geleceğin yaşlıları olan çocukların, yaşlılığı nasıl kavradığı ile ilgilidir ki bu algının en derin şekilde kuşaklara aktarıldığı yer çizgi filmlerdir. Bu nedenlerden dolayı yaşlıların ve çocukların en sık bir arada olma imkânı yakaladıkları medya ürünü olan çizgi filmlerin yaşlılık temasıyla incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışma, TRT Çocuk kanalında yayınlanan yerli üretim çizgi filmlerdeki yaşlılık temsillerini yaşlılık kuramlarından yola çıkarak incelemeyi hedeflemektedir. TRT Çocuk kanalının seçilme nedeni ise bu kanalın "Türk Millî Eğitimi'nin temel görüş ve amaçlarına uygun, eğlence ve eğitimi birleştiren, genel ahlakın gereklerini, millî ve manevi değerleri gözetken, kolay anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanan standartlara uygun yayıncılık anlayışına göre hareket etme" (TRT, Hakkımızda, 2020) iddiasından kaynaklanmaktadır. Araştırma, millî ve yerli değerler üzerine kurulu bir yayıncılık anlayışına bağlı TRT Çocuk kanalında yaşlılık temsillerinin ideolojik olarak nasıl üretildiği ve bunun çocuklara nasıl aktarıldığı sorusu üzerine tasarlanmıştır.

Toplumsal Bir Gösterge Olarak Yaşlılık

Yaşlılık kültürel, coğrafi, tarihsel ve ekonomik olarak gösterdiği değişkenlikten dolayı tanım yapmanın zor olduğu genç bir olgudur. Bu nedenle Akçay'a (2011) göre "Yaşlılıkla ilgili tanımlar sürekli gelişmekte ve çeşitlilik göstermektedir" (s. 25). Fakat genel kabul gören duruma göre yaşlılık sınıflandırmalarında, bireyin işten emekliye ayrılması ve bazı toplumsal ve sağlık hizmetlerinden yararlanmaya başlaması temel alınmaktadır (Tufan, 2002; Akçay, 2011; Baran, 2004).

Yaşlılığın bireysel değil de toplumsal bir olgu olarak insan hayatında bir kategorizasyon birimi olarak yer almaya başlaması, başka bir deyişle kronolojik ve biyolojik yaşlanmaya ek olarak psikolojik ve toplumsal yaşlanmanın tartışılmaya başlanması 19. yy. ile birlikte yaşanan toplumsal değişimlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Tıp ve kimya alanlarındaki gelişmeler, tedavi ve hastalıkları önleme konusundaki atılımlar, bu atılımların uluslararası iş birlikleri doğurması, bulaşıcı hastalıkları önlemedeki başarılar, ameliyat ve anestezi konusundaki ilerlemeler insan ömrünün uzamasına yardımcı olmuştur. Ömrü uzayan insanın yaşlılığının toplumsal olarak yapılandırılmasında büyük rol oynayan önemli unsurların arasında endüstrileşme ve buna bağlı olarak aile yapısında büyük değişimlere neden olan kentleşme sayılabilir. Şehirlerden başlayan sanayileşme hareketi büyük bir işgücü ihtiyacı doğurmuş ve bu ihtiyacı karşılamak üzere şehirlere yapılan göç kentlerin hem fiziki hem organizasyonel hem de sosyal yapısını değiştirmiştir.

Toplumun en küçük organizasyonel parçası olan aile, bu değişimi ayna gibi gündelik hayata yansıtmıştır. Topraktan kopuş, geniş aile içi ortak gelir ekonomisinin kaybolmaya başlaması, yeni toplumsal organizasyonların herkes için yeni olması ve bu yeniliğe gençlerin daha kolay ayak uydurmaları bu nedenle de kuşaklar arası bilgi aktarımına eskisi kadar ihtiyaç duyulmaması, kurumsal eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte kuşaklar arası bilgidan doğan iktidarın yaşlılar aleyhine bozulması, modernizmin bireyi ön plana çıkaran ve bireyi üretim ve tüketim arasına konumlandıran ideolojik anlayışı, kadının çalışma hayatına katılımı ile birlikte ailede yaşlı bakım hizmetlerinin sorun teşkil etmeye başlaması, yaşlıların aile içindeki rollerinin kurumlar eliyle yürütülmeye başlaması – çocuk bakımı için kreş, alternatif tıp yerine modern tıp, bilgi kaynağının kurumlaşması gibi – yaşlılığın bir sorun olarak ortaya koyulmasına sebep olmuştur (Tufan, 2002; İçli, 2008; Işık, 2002; Kalinkara, 2016; Kalkan, 2008; Kurt, 2019).

Türkiye’de de yaşlılığın toplumsal yapılandırılması benzer bir yoldan şekillenmiştir. Tufan’a (2002) göre, evin en büyük erkeğinin reis olduğu ve birkaç çekirdek ailenin birleşiminden oluşan, ortak ekonomik faaliyet etrafında toplanan Osmanlı’nın büyük aile örgütlenmesindeki yaşlı egemenliğine ilk darbeyi Jön Türkler vurmuştur. Jön Türk’lerin gençliği öne çıkaran, belki yaşlılığa karşı değil ama artık yaşlandığı kabul edilen bir devlet aleyhine sergilediği güçlü karşı duruş, yeniliklere uyum sağlamadaki başarıları ve istekleri gençliği yaşlılığın önüne koyan bir anlayışın adımlarını atmıştır (ss. 103-105). Bu süreç aile içindeki yaşlı iktidarının kökten değişmeye bile sorgulanmasına neden olmuştur. Türkiye’de yaşlılık çalışmaları alanında yapılan tarihsel araştırmaların genel kabulüne göre, Cumhuriyet’in ilanı ile tebaa olmaktan çıkarak vatandaş olmak, coğrafya insanının toplumsal ve kurumsal örgütlenme yapısını ve buna bağlı olarak da aile düzenini başlangıçta yavaş ama zamanla hızlanan bir şekilde değişime itmiştir. Avrupadaki örnekleriyle benzer bir şekilde ulus devlet olma süreci, sanayileşme ve buna bağlı olarak kentleşme, bireysel kimliğe dayalı vatandaşlık hakları, kadınların sosyal konumlarındaki değişimler, eğitimin kurumsallaşması gibi nedenler, çekirdek aileyi Türkiye için de zorunlu kılmıştır. Bu durum aile içindeki yaşlıların konumunda bir eksilmeye neden olmuştur (Tufan, 2002; Akçay, 2011; Çivitçi, 2004; Kurt, 2019). Yaşlılığın sadece bireyin sorunu olduğu ve bu sorunun aile içinde çözüldüğü, doğum tarihlerinin bile kesin bir bilgi olarak kaydedilmediği Osmanlı toplumundan sonra yaşlılığın nerede, nasıl, hangi koşullarla tecrübe edilecek bir dönem olduğu devlet eliyle düzenlenen bir toplumsal kategori olarak cumhuriyet toplumuna devredildiği iddia edilebilir (Tufan, 2002; Çivitçi, 2004). 1980’lerle birlikte Türkiye’de kuramsallaşmış yaşlılığın yapısında çok büyük değişiklik olmamasına karşın, neo-liberal ekonomik atılımlarla birlikte yaşlılık ekonomik boyutuyla gündeme gelmiştir. Ekonomik üretimde katkıları azalmış olan yaşlıların, dönemin siyasetiyle körüklenen tüketim toplumunda da yer edinememeleri yaşlılık adına değer kaybına yol açmıştır (Çivitçi, 2004). Aynı zamanda sosyal devlet politikalarındaki zayıflama, bakım ve sağlık harcamalarının devletin sırtında bir yük olarak görünmeye başlamasına neden olmuş ve bu da kurumsal yaşlılığın itibar kaybıyla sonuçlanmıştır (Çoban ve Özbesler, 2009, s. 31-42; Kurt, 2019, ss. 300-304).

2000’lere gelindiğinde ise yeni-muhafazakârlık anlayışının, geleneksele yaptığı aşırı vurgu ile geleneğin sembolü olarak kabul edilebilecek yaşlılığa, eski itibarını iade etme çabasına eşlik

eden neo-liberal kurumlaşmaya ayak uydurma çabası, yaşlılık kurumunu birey bazına indirgemiş ve melez bir yaşlılık biçimi türetmiştir. Yeni muhafazakârlık anlayışı, ülkeye ve pratiğine bağlı olarak değişim gösterse de genel olarak liberal değerler üzerine kurulmuş ve liberalizmin başarılı devamlılığı için, muhafazakârlığın dayandığı din, aile, gelenek, cemaat gibi değerleri neo-liberalizme eklenmesiyle vücut bulan siyaset tarzı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle yeni muhafazakâr ideolojinin temelinde birbiriyle çatışan iki güç yattığı söylenebilir: neo-liberalizm ve muhafazakârlık. Giddens (2008, s. 16) bu tezatlığı şöyle açıklamaktadır:

“Neo-liberalizm bir yandan geleneğe düşmandır –gerçekten de piyasa güçlerinin ve saldırgan bir bireyciliğin yükselişinin sonucu olarak her yerde geleneği süpüren ana güçlerden biridir. Diğer yandan, meşruluğunu korumak ve muhafazakârlıkla bağlantılı görünmek için geleneğin sürmesine bağımlıdır–ulus, cinsiyet, din ve aile alanlarında”.

Bu sebeple artık geleneğin sembolü olarak yaşlılık, yeni muhafazakâr Türkiye’de birey bazında – dede, nine – sembolik olarak önem kazanırken kurumlaşmış haliyle değer kaybetmeye devam etmektedir. Çünkü, neo-liberalizmin özerk piyasa sistemi, sağlık ve sosyal alanlarda devletin geri çekilmesi, bunun yerine din, aile, cemaat, tarikat gibi geleneksel kurumların yer alması üzerine inşa olmuştur. Bu durum, yeni muhafazakâr Türkiye’de yaşlılığın birbiriyle çelişen iki yapıyı da taşıyan temsillerinin üretilmesiyle sonuçlanmıştır.

Türkiye’nin politikalarına bağlı yaşlılık temsillerine göre biçimlenen bir okuma bu politikaların gündelik hayat kültüründe ve pratiğinde nasıl biçimlendiğini göstermekte eşsiz olanaklar sunabilmektedir. Bu okumaların temeli yaşlılık kuramlarından yola çıkarak oluşturulabilir. Yaşlılığın biyolojik, sosyo-kültürel bağlamlarda incelenmesi gerektiğini vurgulayan kuramsal yaklaşımlar; yaşlılık sürecini daha iyi anlama, çözümlene ve yaşlı sorunlarını daha iyi değerlendirme konusunda yardımcı olmaktadır. Işık (2002) yaşlılıkla ilgili sosyal teorileri “bireylerin yaşlılığa adaptasyonunu kavramsallaştırmaya çalışan teoriler” ve “toplumsal sistem ile yaşlı birey arasındaki ilişkiyi ele alan teoriler” olarak iki ana başlıkta kavramsallaştırmaktadır. Bu çalışma sorduğu soru gereği ikinci başlık altında toplanabilecek kuramlara dayanmaktadır.

Süreklilik Kuramı: Atchley (1999) tarafından geliştirilen kuram, yaşlılıkta içsel ve dışsal yapıların korunarak sürdürülmesini açıklamaktadır. Bireyin kendini en rahat gördüğü yaşam alışkanlıklarının ve bu yaşam alışkanlıklarının aynı ya da benzer düzenlerle yaşlılıkta sürdürülmesi üzerine kurulan kuram, uzun yetişkinlik döneminde üstlenilen sosyal ve aile rollerinin süreklilik kazandığını iddia eder. Süreklilik kuramı bireyin yaşlandıkça bu davranış ve rollerini sürdürmesinin, bu kimlik ve ilişkiler bütününde fazla bir değişiklik olmamasının, yaşlılığı az sorunlu yapan koşulları oluşturduğu fikrine dayanır. “Yaşlanmaya başlayan kişi, sosyal davranış ve koşulların dışa dönük sürekliliğini sürdürebilmek için çevreye uyum sağlamanın tipik yollarını sürdürmeye devam eder” (Hooyman ve Kiyak, 1991, s. 85).

Aktivite Kuramı: Havighurst, Neugarten ve Tobin tarafından geliştirilen bu kuram, bireylerin sosyal olarak aktif oldukları ölçüde yaşamdan alacakları doyumun da artacağını ileri sürmektedir (akt. Aközer, Nuhrat ve Say, 2011, s. 105). Bu kuram Morgan ve Kunken’e göre “Bireylerin yaşlandıkça meydana gelen sosyal yaşamlarındaki değişimlere nasıl uyum

gösterdiklerini ve bunları nasıl tolere ettiklerini açıklamaya çalışır” (akt. Baran, 2004, s. 47). Buna göre, yaşamında bir şeyleri başarmaya devam eden kişiler mutlu olurken, bunun tam tersi yaşlıların ise mutsuz ve huzursuz olacakları öne sürülmektedir (Baran, 2004). Bu kuramın temeli insanları birbirinden farklı kılan asıl unsurun kişilerin yaş farkından kaynaklı olmadığı, etkinlik düzeyleri ve ‘yararlılıklarıyla’ ilişkili olduğu savıdır.

Yaşamdan Geri Çekilme: Bu kurama göre, yaşlılık üç şekilde geri çekilme/kopma yaşar; fiziksel, psikolojik ve toplumsal. Yaşlılar, fiziksel olarak aktivitelerini yavaşlatırlar ve sarf ettikleri mücadele azalır. Psikolojik olarak, çevresi ile olan ilişkileri zayıflar ve kendi iç dünyalarına yönelirler. Toplumsal olarak ise hem bireyin topluma hem de toplumun bireye olan yaklaşımında kopmalar yaşanır ve karşılıklı etkileşim zayıflar (Işık, 2002; Hooyman ve Kıyak, 1991, s. 83; Baran, 2004, s. 48).

Rol Bırakma Kuramı: Bu kuram Blau tarafından geliştirilmiş olup, her insanın sosyal bir varlık olmasından dolayı, sosyal ilişkileri bağlamında kendisi için kimlikler oluşturduğunu, kişi tarafından oluşturulan bu kimliklerin kişinin benlik algısını belirlediği görüşünden hareket etmektedir. Emeklilikle birlikte mesleki rol ve statünün kaybı, çocukların evden ayrılması ve eş kaybı gibi nedenlerle yaşanan rol kayıpları bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Kalkan, 2008, s. 23).

Yeterlilik/Eksiklik Kuramı: Bu kuram yaşlılıkta bireyin kendine yetebilme, eksiklerini giderebilme becerisi üzerine odaklanmaktadır. Fischer ve Heister’e göre “Yaşlılıkta yeterliliğe ihtiyaç öncelikle şu alanlarda artmaktadır: Günlük yaşam ödevlerinin üstesinden gelmede, bağımsızlığı korumada ve geliştirmede, bakıma muhtaçlığı önlemede” (akt. Tufan, 2002, s. 145). Bu noktalarda kendine yetebilme yaşlılıkta yeterlilik ve eksiklik arasındaki ayrımı oluşturmaktadır.

Bu kuramlar yaşlanmanın sadece biyolojik bir süreç olmadığını kabul edilmesine yol açmıştır. Hooyman ve Kıyak’a (1991, s.78) göre, bu kuramların tümü, yaşlı insanların kendi çevreleriyle bağlantı kurmalarının en uygun yolunun belirlenmesindeki temel meseleyi ele almaktadır. Her sosyo-kültürel yapı içinde inşa edilen (yaşlıların) ideolojik temsilleri bu kuramlarla bağlantılı olarak açıklanabilir. Bu nedenle bu çalışmada da yaşlılık kuramları, ideolojik temsilleri dışı vuran bir araç olarak kullanılmıştır. Bu durum aynı zamanda hangi kuramın hangi yaşam örgütlenmesine ve ideolojik söyleme karşılık geldiğini de çalışmanın sonucunda elde edilecek tartışmalardan biri olarak önümüze koyma imkânı vermektedir.

Yerli Medyada Yaşlılık Temsilleri

Medya temsilleri, içinde hayat bulduğu topluma dair önemli veriler barındıran yapısıyla pek çok toplumsal konunun incelenmesine kaynaklık etmektedir. Bunlardan biri olan yaşlılık da medyada sınırlı bir temsil olanağı bulmasına karşın yaşlı bireylerin toplum tarafından nasıl algılandığına dair önemli ipuçları sağlamaktadır. Öte yandan bu temsiller, toplumda yaşlılarla ilgili oluşan tutum ve beklentilere biçim veren etkenlerden biridir. Özellikle televizyon örneğinde açığa çıkan bu temsil biçimleri, akademik çalışmalarda da fazlaca ilgi görmemektedir. Son dönemde yapılan medya çalışmaları ise temsilden ziyade ağırlıklı olarak yaşlı bireylerin yeni iletişim teknolojileri kullanımına yönelik tasarlanmaktadır.

Sinema ve televizyonda yer alan karakter yapılarına bakıldığında yaşlı bireylerin az temsil (*underrepresentation*) ve stereotip (*stereotype*) olmak üzere başlıca iki temsil biçimiyle karşılaşmaktadır (Potter, 2008, s. 200). Az temsilden kastedilen gerçek nüfus oranlarıyla ekrandaki görünürlüğü karşılaştırılması doğrultusunda ortaya çıkan uyumsuzluktur. Potter televizyon özelinde yapılan bir çalışmada karakterlerin dörtte üçünün 20-50 yaşları arasında olduğunu belirtirken, 65 yaş üstü karakterlerin ise sadece %2'lik bir oranda görüldüğünü aktarmaktadır (Potter, 2008, s. 202). Potter, yaşlı bireylerin temsiline ilişkin stereotiplerle ilgili ise şu bilgilere yer vermektedir: Televizyon içeriklerinde yaşlı karakterlere genellikle saygı duyulmamaktadır, bu karakterler çoğunlukla tuhaf, hasta, inatçı ve budala olarak sunulmaktadır (Potter, 2008, s. 205).

Yaşlılarla ilgili medya çalışmaları Türkiye'de sınırlı olmakla birlikte en çok Türk Sineması alanında gerçekleştirilmiştir. 1990 sonrası dönemden 8 film inceleyen Ertaylan (2016, s. 11), filmlerdeki yaşlı bireylerin aktif iş hayatı dışında kalan kimseler olduğuna dikkat çekmiş ve 5 filmde film sonunda yaşlıların ölümüne yer verildiğini belirtmiştir. Ertaylan alternatif filmler kategorisinde yer alan yapımlarda derinlemesine birer karakter olarak temsil edilen yaşlı bireylerin, kendi başlarının çaresine bakabilen, kendileri karar alabilen aktif vatandaşlar olarak sunulduğunun altını çizmektedir. Popüler filmlerde ise yaşlı bireylerin karakterden ziyade birer tip olarak temsil edildiğini vurgulamakta ve bu filmlerde yerleşik algının yeniden üretildiğini dile getirmektedir (Ertaylan, 2016, s.17-19). Binici (2018, s. 37) ise 'Türk Sineması'nda yaşlılık filmleri kategorisi oluşturabilecek çoğunlukta bir üretimden söz edilemeyeceğine vurgu yaparken "yaşlı karakterlerin başrolde yer aldığı, yaşlılık hastalığı olarak nitelendirilen demans, alzheimer gibi hastalıklarla mücadele eden, yalnızlık, emeklilik, bakıma muhtaçlık ve huzurevinde yaşamak gibi temel yaşlı sorunlarını farklı açılardan ele alan filmler üretilmeye" başladığını belirtmektedir (2018, s. 95). Bu filmlerde geleneksel yaşlılık algısının aynen benimsenip yeniden üretildiğine dikkate çekmekte ve bu nedenle bu filmlerin devletin resmi kronolojik yaş tanımı üzerinden şekillendirildiği eleştirisini paylaşmaktadır (Binici, 2018, ss. 95-96).

Türkiye'de televizyonda yaşlıların temsiline odaklanan çalışmalar da oldukça sınırlı sayıdadır. 5 ulusal televizyon kanalında yayınlanan dizi, film ve reklamları inceleyen Zengin, Türkiye nüfusunun %11'lik kısmını oluşturan yaşlı bireylerin dramatik yapımlarda %6,5 oranında, reklamlarda ise %1,3 oranında temsil olanağı bulduğunu belirtmektedir. Yaşlılara ilişkin Türk televizyonlarındaki stereotipleri ise beş başlıkta toplamaktadır: Bilge, Olumsuz, Huysuz, Muhtaç ve Muhafazakâr (2015, s. 100-105). Bir yıllık bir zaman dilimi içinde 8 ulusal kanalda yayınlanan ve içinde yaşlı temsili olan 163 reklamı inceleyen Çolakoğlu (2011) ise genel olarak reklamlarda yaşlıların temsiliyle ilgili olumlu bir tasarım olduğunu ancak bunun genç yaşlılardan yaşlı yaşlılara doğru azaldığını belirtmektedir (s. 253). Yaşlıların fiziksel durumlarının gerçek hayattakine oranla daha iyi gösterildiği ve reklamlarda yer alan yaşlıların pek çoğunun sanatçı veya ünlü olduğunu belirtmektedir (Çolakoğlu, 2011, s. 311-316).

Yapılan çalışmalar arasında çocuk hedef kitleye seslenen çizgi filmlerle ilgili bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda öne çıkan bu temsil pratiklerinin genç nesillere aktarılış biçiminde son derece yaygın ve etkili bir araç olan televizyon çizgi filmlerindeki yaşlı karakterlere odaklanan

ve bu kapsamda hem yaşlı bireylerin temsilini hem de onların (hem yapımdaki karakter hem de izleyici olarak) çocuklarla kurduğu ilişkiyi sorgulayan bu çalışma, alanyazına önemli bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Yöntem

Bu çalışmada amaç, televizyondaki yerli çocuk çizgi filmlerinde yaşlıların nasıl temsil edildiğini yaşlılık kuramları bağlamında incelemektir. Yöntem olarak niteliksel içerik analizi kullanılmıştır. Çalışmada sırayla örneklemin belirlenmesi, yaşlılık kuramları doğrultusunda kodlama cetveli oluşturulması, örnekleme oluşturan çizgi filmlerdeki yaşlı karakterlerin yer aldığı bölümlerin çözümlenerek kodlama cetvelinin doldurulması, elde edilen verilerin yorumlanması aşamaları izlenmiştir. TRT'nin çocuk hedef kitesine yönelik tematik kanalı olan ve ağırlıklı olarak yerli çizgi filmlere yer veren TRT Çocuk (2008-) kanalında 2019-2020 yayın döneminde yayınlanmış çocuk çizgi filmlerindeki yaşlı karakterler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Türkiye'de yayın yapan başka yerli ve yabancı çocuk kanalları olmakla birlikte, bunların ticari kanallar olması ve yerli yapım çizgi filmlere oldukça sınırlı sayıda yer vermeleri nedeniyle çalışmada TRT Çocuk kanalına odaklanılmıştır.² Sayısal fazlalığın yanı sıra TRT altyapısını kullanarak yayın yapan kanalın, özellikle sadece dijital platformlarla veya uydu aracılığıyla izlenebilen çocuk kanallarına göre daha fazla izleyiciye ulaştığı öngörülmekte, çocuk kanalları arasında da en yüksek izlenme oranına ulaşmaktadır.³ TRT Çocuk kanalında 2019-2020 yayın döneminde yayınlanan çizgi filmler (TRT Çocuk, 2020) ve yer verdikleri yaşlı karakterlere ilişkin bilgiler tablo 1'de gösterilmiştir.

---

2 Aynı yayın döneminde Cartoon Network adlı çocuk kanalında sadece bir yerli yapım çizgi film (Kral Şakir) yayınlanırken, MinikaGo adlı çocuk kanalında ise ekrana gelen 27 çizgi filminden sadece 3'ü (Alpman, Hızlı Ayaklar, İstanbul Muhafızları) yerli yapımdır (Minikago, 2020; Cartoonnetwork, 2020).

3 Televizyon İzleme Araştırmaları A.Ş.'nin (TİAK) paylaştığı sonuçlara göre Temmuz 2020'de dört çocuk kanalı arasında (TRT Çocuk, MinikaGo, Cartoon Network, Disney Channel) 0.40 izlenme oranı ile ilk sırada TRT Çocuk gelmektedir (TİAK, 2020).

Tablo 1. TRT Çocuk Kanalı'nda 2019-2020'de Yayınlanan Çizgi Filmler ve Yer Verdikleri Yaşlı Karakterler

Çizgi Filmin Adı	Yapım		Yaşlı Karakterin Varlığı		Yaşlı Karakterin Niteliği		
	Yerli	Yabancı	Var	Yok	İnsan	Hayvan	Cansız
64 Kare Ülkesi	X		X				X
Akıllı Tavşan Momo	X			X			
Arı Maya		X	X			X	
Aslan	X		X		X		
Biz İkimiz	X		X		X		
Bulmaca Kulesi	X			X			
Canım Kardeşim	X			X			
Cille	X		X		X		
Çatlak Yumurtalar	X			X			
Çılgın Orman	X		X			X	
Dinozor Makineler		X		X			
Ege ile Gaga	X			X			
Elif ve Arkadaşları	X		X		X		
Elif'in Düşleri	X		X		X		
Emiray	X		X		X		
Heidi		X	X		X		
İbi	X		X			X	X
Kardeşim Ozi	X		X		X		
Kare	X		X			X	
Kuklalı Köşk	X		X		X		
Kuzucuk	X		X			X	
Maysa ve Bulut	X		X		X		
Mutlu Oyuncak Dükkânı	X			X			
Nasreddin Hoca	X		X		X		
Niloya	X		X		X		
Pırlı	X			X			
Rafadan Tayfa	X		X		X		
Su Elçileri	X		X			X	
Şef Roka'nın Lezzet Dünyası	X		X		X		
Vikingler		X	X		X		
Yade Yade	X			X			
Yılkı Atı Doru	X		X			X	

Bu kapsamda TRT Çocuk'ta yayınlanan 32 çizgi filmde 28 tanesinin yerli yapım olduğu belirlenmiş, yaşlı karakterlere yer veren çizgi film sayısının 20 olduğu görülmüştür. TRT Çocuk'ta yayınlanan 20 yerli çizgi filmdeki yaşlı karakterlerin seçiminde temel ölçüt, karakterin

insan tasarımıdır. Dolayısıyla hayvan, cansız veya hayal ürünü karakterler biçiminde tasarlanmış yaşlılar kapsam dışında bırakılmıştır. Zira bu tarz tasarımlarda her ne kadar insansı özelliklere rastlansa da temeldeki olay örgüsü insana ait temel yaşam pratiklerinden oldukça farklıdır. Bu çerçevede insan tasarımlı yaşlı karakterlere yer veren 12 yerli çizgi film belirlenmiştir. Bu çizgi filmlerdeki yaşlı karakterlere bakıldığında karakterlerin, olay örgüsündeki işlevi/yer alış biçimlerinin anneanne/babaanne/dede olarak aile bireyi; yalnız yaşayan mahallenin yaşlısı ve aileden geniş bir grubun yaşlı üyesi biçiminde üç farklı yapıda sunulduğu görülmektedir. Bu üç kategoriden yola çıkılarak her birini temsil edecek birer çizgi film, amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiş, tablo 2’de koyu ve italik olarak gösterilmiştir.

Tablo 2. TRT’de 2019-2020 Döneminde Yayınlanan Çizgi Filmlerde Yaşlı Bireylerin Anlatıdaki İşlevleri

Çizgi Filmin Adı	Yaşlı Karakterin Anlatıdaki İşlevi		
	Aile Bireyi	Topluluğun Üyesi/Büyüğü	Bağımsız
Aslan	X		
Biz İkimiz	X		
Elif ve Arkadaşları	X		
Elif’in Düşleri	X		
Emiray			X
<i>Kardeşim Ozi</i>	X		
Kuklalı Köşk		X	X
<i>Maysa ve Bulut</i>		X	
Nasreddin Hoca			X
Niloya	X		
<i>Rafadan Tayfa</i>			X
Şef Roka’nın Lezzet Dünyası			X

Birinci kategori için seçilen çizgi film *Kardeşim Ozi*’deki (Fındık, 2016) yaşlı karakter, ana karakter olan Ozi’nin dedesi Mevlüt’tür. İkinci kategori için seçilen *Rafadan Tayfa*’da (Fidan, 2014-) yer alan Basri Amca, aile bağları anlatı içerisinde belirtilmemiş bağımsız bir karakter olmakla birlikte, mahalle içerisinde herkesin saygı duyduğu mahallenin yaşlısı biçiminde sunulmaktadır. Üçüncü kategoride ise Yörük hayatını konu edinen *Maysa ve Bulut* (Gül, 2013-2016) adlı yapımla bulunmaktadır. Burada bir obada yaşayan, aileye göre daha geniş bir sosyo-kültürel yapıda sunulan yaşlı karakterler (Güneş Ana, Dede) hem aile bireyi olarak hem de obanın saygıdeğer/bilge yaşlısı olarak yer almaktadır. Bu çerçevede üç çizgi film, biri kadın olmak üzere toplam dört yaşlı karakter çözümlemeye alınmıştır. Çözümlemede niteliksel içerik

analizi inceleme yöntemi kullanılmış olup, yaşlı bireylerin temsil biçimleri, olay örgüsündeki işlevleri ve yapımdaki diğer karakterlerle özellikle çocuklarla ilişkileri çözümlenmiştir. Kuramsal altyapıdan yola çıkılarak yaşlılık kuramları çerçevesinde kodlama cetvelinde yer alan sorular oluşturulmuştur. Bu sorular aynı zamanda analiz kısmında kuramlar ve gelenek, neo-liberalizm ve yeni muhafazakârlık gibi bahsi geçen ideolojik söylemler arasında ilişki kurmanın yolunu açmıştır. Kodlama cetvelleri her bir çizgi film için doldurulmuş ve veriler tablo 3'te birleştirilmiştir.

Tablo 3. Örneklemdeki Çizgi Filmlerin Yaşlılık Kuramları Bağlamında İncelenmesi

Yaşlılık Kuramları		Maysa ve Bulut	Rafadan Tayfa	Kardeşim Ozi
Yaşamdan Geri Çekilme	Fiziksel etkinlik yavaşlamış mı?	Hayır	Evet	Evet
	Dünyevi konulara ilgi azalmış mı?	Hayır	Kısmen	Evet
	Eski faaliyetler tekrarlanıyor mu?	Hayır	Kısmen	Evet
Aktivite	Başkaları ona ihtiyaç duyuyor mu?	Evet	Kısmen	Hayır
	Aktif mi?	Evet	Kısmen	Hayır
	Yararlı mı?	Evet	Kısmen	Hayır
	Hobisi var mı?	Evet	Kısmen	Hayır
Rol Bırakma	Yaşlılıkla birlikte eski roller bırakılmış mı?	Hayır	Evet	Evet
Süreklilik	Kimlikler ve ilişkiler süreklilik gösteriyor mu?	Evet	Hayır	Hayır
	Eski rollerin yerine yenileri konmuş mu?	Evet	Hayır	Hayır
Eksiklik/ Yeterlilik	Hareket kabiliyeti azalmış mı?	Hayır	Evet	Evet
	İlgi düzeyi azalmış mı?	Hayır	Kısmen	Evet
	Öğrenme isteği/becerisi azalmış mı?	Hayır	Kısmen	Evet

Yukarıda sıralanan soruları içeren kodlama cetvelleri iki kodlayıcı tarafından doldurulmuştur. Kodlayıcılar güvenilirliği arttırmak amacıyla her bölümü birlikte izlemiş ancak kodlamaları ayrı yapmışlardır. Dolayısıyla her bir çizgi film için düzenlenen kodlama cetvelleri sonrasında birleştirilmiş ve varsa görüş ayrılıkları tartışılarak ilgili bölümler tekrar izlenerek görüş birliğine varılmıştır. Yaşlı karakterler, yaşlılık kuramları kullanılarak olay örgüsündeki işlevleriyle, çocuklarla ilişkileri ve parçası olarak sunuldukları farklı sosyo-kültürel çevrelerle ilişkilendirilerek değerlendirilmiş; sonuçlar Türkiye'nin kültürel ideolojik ekonomik bağlamına yerleştirilerek yorumlanmıştır.

Geleneğe Övgü: *Maysa ve Bulut*

Resimli Film Animasyon Stüdyosu'nun hazırladığı *Maysa ve Bulut*, Maysa adlı bir kız çocuk ve onun yakın arkadaşı Bulut karakterleri üzerinden Toroslardaki Akçaoba isimli hayali bir Yörük obasında yaşayan Yörüklerin çeşitli kültürel unsurlarla çevrenmiş yaşantısını anlatmaktadır. Çizgi filmde Yörük çadırının nasıl toplanıp nereye kurulacağından, doğal hayatla nasıl uyum içinde yaşanacağına, gelenek ve göreneklerin uygulanmasından, günlük yaşamın kurum ve kurallarına kadar birçok bilgi aktarılmaktadır.

Çizgi filmde tüm oba halkının üzerinde etkili iki yaşlı karakter bulunmaktadır: bilgelik yönüyle öne çıkan bir dede ve hikâye anlatıcılığı ve halk hekimliği ile öne çıkan Güneş Ana. Yaşlılık kuramlarından yola çıkarak hazırlanan kodlama ile analiz edildiğinde bu iki yaşlı temsilinin aktivite, süreklilik ve yeterlilik kuramlarından izler taşıdığı görülmektedir. Bahsi geçen her iki yaşlı da oba hayatı içinde aktif rollerini sürdürmeleri bakımından aktivite kuramlarıyla tartışılabilir. Yaşlılığa başarılı bir şekilde uyum sağlamak amacıyla geliştirilmiş olan aktivite kuramı, yaşlının ilişkilerini ve çalışma yaşamını devam ettirmesi gerektiği görüşünü savunmaktadır. *Maysa ve Bulut*'taki yaşlı karakterler olan dede ve Güneş Ana yaşamın içinden çekilmemiştir aksine obadaki her bir insan kadar günlük aktivitelerin parçası oldukları gözlemlenmektedir. Obadaki iş bölümünün etkin parçası olan dedeyi odun keserken (4. bölüm), kuzuları kurttan korumak için nöbet tutarken (2. bölüm), Güneş Ana'yı yün eğirirken (1. bölüm), tarhana yaparken (3. bölüm), çadır toplarken görürüz (1. bölüm). *Maysa ve Bulut* çizgi filmi özelinde temsil edilen yaşlılar, aktif karakterlerdir.

Aktif olmalarının yanı sıra süreklilik kuramı ile açıklanabilecek özellikler de taşımaktadırlar. “Yaşlanmaya başlayan kişi, kaybolanlar için yeni rolleri değiştirir ve iç psikolojik sürekliliğin yanı sıra sosyal davranış ve koşulların dışı dönük sürekliliğini sürdürebilmek için çevreye uyum sağlamanın tipik yollarını sürdürmeye devam eder” (Hooymann ve Kıyak, 1991, s. 85). Söz konusu çizgi filmdeki dede ve Güneş Ana karakterleri birçok eski rollerini hala devam ettirseler de yaşlılıkla birlikte yeni roller de üstlenmiş ve toplumsal değerlerinde süreklilik sağlamışlardır. Bu yaşlılıkla gelen yeni rollerden en önemlisi bilgelik halidir. Dede ve Güneş Ana her zaman için akıl danışılan, öğütler veren, sözü dinlenen kişiler olarak tasvir edilmektedirler. Bölümlerin çoğunda sorunu çözen – kuzuları kurtlardan koruma, kaybolan Maysa'yı bulma, ne zaman göçüleceğine karar verme – bilge kişi dede karakteridir. Ya da tarhana hazırlama, reçel yapma, hayvanlar için uygun mekânları tespit etmek gibi işler ve sorunlar tecrübelerine dayanarak dede ve Güneş Ana'nın yönlendirmesiyle oba tarafından çözülmektedir. Maysa ve Bulut'un dedesi ve Güneş Ana'sı toplumsal bilginin ve sözlü kültürün aktarıcısı oldukları gibi aynı zamanda toplumsal hafızanın da sembolleridir. Yıllar arasında mevsimsel değişimleri (1. bölüm), sıcaklık soğukluk dengesi (7. bölüm), hangi bölgeye ne zaman göçülmesi gerektiği (1. bölüm) gibi toplumsal hafızayla ilgili konularda kuşaklararası aktarıcı konumundadırlar. Dede sık sık hikâye edilen duruma katkı sağlayacak ve açıklama getirecek şu tipte cümleler kurmaktadır: “*Ne güzel demiş Karacaoğlan! Kaşın çatı kalemdir/Mağrur olma bu âlemdir/Diyeyeğim bir selamdır*” (9. bölüm); “*Yunus da der ya İlim ilim bilmektir/İlim kendin bilmektir/Sen kendini bilmezsen/Bu nice okumaktır*” (7. bölüm). Üretici faaliyetlerinin yanı sıra törensel konuların uygulayıcısı rolleri de vardır. Örf ve adetlerin

kuşaktan kuşağa aktarımını da bu rolleri sayesinde başarırlar. Dede'nin her çadır toplandığında "Güneş batarken ay doğsun, ay batarken güneş doğsun! Aydınlik üzerimizden hiç eksik olmasın!" sözleriyle başlattığı hareket bir ritüelin parçasıdır ve uygulayıcısı dededir. 11. bölümde Kiraz'ın kardeşinin diş çıktığında diş buğdayı ritüelini uygulamak için Güneş Anadan yardım istemeleri de buna bir örnek olarak gösterilebilir.

Yörük hayatında yaşlıların üstlendiği bir diğer önemli yeni rol ise halk hukukunu temin etme, halk hekimliğini ve veterinerliğini uygulamalarıdır. 4. bölümde Kiraz'ın kardeşi hastalandığında Güneş Anadan kirven çiçeğinden şurup yapmasını isterler ya da devenin doğumunu dede gerçekleştirir (8. bölüm). Bir başka örnekte dede, koyunlar için merhem hazırlar (10. bölüm). Hem Yörük içinde hem de Yörük ve dışarı arasında çıkan gerilim ve kargaşaları çözüp adalet dağıtan da gene dede karakteri olur. Özellikle 2.bölümde kuzuların başka obanınkiyle karışmasının yarattığı kargaşayı çözecek olan adaleti sağlama görevini üstüne almış olan dede karakteridir.

Bu çizgi filmde en az iki kuşak yetiştirdiği varsayılan, toplumsal bilgi aktarımında ve toplumsal hafızayı tutma konusunda öncü olan, kültür ve geleneğin koruyucusu ve aktarıcısı kabul edilen, üretici faaliyetlerde bulunan, bulunamadığı faaliyetlerin yöneticisi olan, törensel konulara rehberlik eden yaşlılar bu haliyle son derece pozitif bir temsil üretmektedirler. Burada tartışmayı derinleştirmek adına sorulması gereken bu yaşlı temsilinin toplumsal kültürel ve politik olarak günümüz Türkiye'sinde nasıl bir okumaya denk düştüğüdür. Yeni muhafazakârlık toplumsal tahayyülünü geleneksel anlatılar üzerinden kuran bir yapıdadır. Gelenek geçmişten aldığı uygulamayı bir anlatıya dönüştürerek geleceğe aktaran bir köprüdür. Yani geleneğin sadece geçmişi değil geleceği de içerdiği söylenebilir. Geçmiş ve geleceğin insani olarak inşası ise çocuk ve yaşlılıkla kurulmaktadır. Bu nedenle çocuklara yani geleceğe seslenen bir anlatı olarak çizgi filmlerde yeni muhafazakârlık kendini geçmişin bedenleşmiş hali olan yaşlılıkla görselleştirmiştir. Bu gelenek ve gelecek arasındaki aktarımı modern çekirdek aile hikâyesinde bu şekilde kurmanın imkânsızlığından kaynaklı olarak da gerçekçi olmayacak kadar modern hayattan uzak bir Yörük obası anlatının mekânı olarak seçilmiştir. *Maysa ve Bulut* çizgi filmindeki yaşlılar geleneğin tekrar icat edilip kullanıma sunulmasında aracı olarak tasarlanmış karakterlerdir. Gusfield'in (1967) de belirttiği gibi gelenek, mevcut ideolojinin gerekleri doğrultusunda tekrar tekrar icat edilip kullanıma sokulan sınırsız ve akış halinde olan kaynaklardır. Gusfield'i (1967) takiben, gelenek geçmişte bir yerde sabit bulunan bir dizi uygulama olarak kabul edilmemektedir. Aksine mevcut beklenti, ihtiyaç ve şartlarla değişime uğrayan ideolojik bir unsur olarak söylemlere katılan bir pratik olarak ele alınmaktadır. Böylelikle bir hedef belirlemede, rıza üretmede ve meşruiyet zemini oluşturmada kullanılır. Onların bedenleşmiş hali olan yaşlıların temsili de bu çizgi filmde iddia edilebilir ki mevcut ideolojik yapının kültürel kodlarını oluşturmak için tasarlanmıştır. *Maysa ve Bulut* örneği, ortak gelirlere sahip henüz neo-liberal toplum örgütlenmesinin içine girmemiş aileden büyük bir topluluğu konu alarak, yeni muhafazakâr Türkiye'de üretilen söylemlerin muhafazakârlıkla ilişkisini yaşlılık ve gelenek üzerinden kurmaktadır. Böylelikle konu edilen Yörük obası yaşlılık içinde modernizme ve neo-liberalizme bir direnme mekânı olarak örgütlenmiştir ve yeni muhafazakârlığın gelenekle bağlantısı yaşlılık üzerinden inşa edilmiştir.

Görsel 1. Maysa ve Bulut Çizgi Filmindeki Dede ve Güneş Ana Karakterleri

Mahallenin Yaşlısı: *Rafadan Tayfa*

TRT Çocuk kanalının uzun soluklu çizgi filmi *Rafadan Tayfa* ISF Studios tarafından üretilen ve İstanbul'un Anadolu yakasındaki bir mahallede yaşayan bir arkadaş grubunun başından geçenleri anlatan bir yapımdır. Kendisine arka plan olarak 80'ler Türkiye'si'ni alan *Rafadan Tayfa*'da zamanlarının çoğunu sokakta geçiren ve mahalle kültürüyle beslenen dördü oğlan (Hayri, Kamil, Mert, Akın) ve ikisi kız (Hale, Sevim) olmak üzere altı çocuk kahraman merkeze yerleştirilmiştir. Ayrıca biri yaşlı olarak sunulan iki yetişkin de yapımın sürekli karakterleri olarak tasarlanmıştır. Yapımın; dönemin mahalle kültürüne övgüsü o kadar açıktır ki, çocuklar bu mahallede sabahdan akşama kadar dışarıda oynamakta; güven, dostluk ve dayanışma duygularını tadararak neredeyse kendi kendilerine büyümektedirler. Çocukların anne ve babaları görselleştirilmemiş, hatta bazılarının meslek veya çalışma durumları bile açıkça ifade edilmemiştir. Çocukların okula gittikleri bir sahneye de rastlanmamaktadır. Bazı bölümlerde kardeş olan Mert ve Akın'ın üç katlı bir apartmanda olan evine ve apartmanın teras katına yer verilmiştir. Kamil'lere ait olan Nuri Bakkal isimli dükkân ayrıntılı olarak ele alınmış, hatta Kâmil kendi bakkallarında çalışırken gösterilmiştir. Filmdeki yetişkinlerden biri olan Rüstem Abi çocuklardan Sevim'in abisidir ve seyyar köfteci olarak çalışmaktadır. Yaşlı karakter Basri Amca ise emekli ve yalnız bir insan olarak betimlenmiştir. Yapımda 1980'lerde Türkiye'de etkileri görülmeye başlanan neo-liberal politikalarla biçimlenen bir mahalle görüntüsü çizilmektedir. Yapıma konu olan mahalle, ekonomiye katılmayan iki kitle olarak çocukların ve yaşlıların varlığıyla karakterize olmaktadır. Çalışıyor oldukları varsayılan yetişkinler ise ortalıkta yoktur.

Yaşlı karakter olan Basri Amca yapımın ilk bölümlerinden itibaren huysuz, sinirli, mahallelinin saygı duyduğu ama aynı zamanda çekindiği, çocukların ise korktuğu bir biçimde kurgulanmıştır.

Tek katlı evinde yalnız yaşayan bir emekli olarak betimlenen Basri Amca, evindeki eşyaların eskiliği, dökülmüş ve beyazlaşmış saçları ve bastonuyla yaşlılığı vurgulanan bir karakterdir. İki nesil arasındaki fark, Basri Amca'nın tek katlı, bahçeli, mütevazı evi ve çocukların evi olan apartman daireleriyle de görselleştirilmiştir. Eksiklik kuramı doğrultusunda incelendiğinde biyolojik bir süreç olarak kabul edilen yaşlılıkta, fiziksel olarak hareket kabiliyetinin, ilgi düzeyinin ve öğrenme becerisinin azalması söz konusudur. Bu noktada Basri Amca'nın her ne kadar dede olarak anılmasa da "yaşlı birey" özellikleri taşıdığı görülmektedir. Zira Basri Amca bastonundan destek alarak yavaş yavaş yürümekte, evinin bahçesini çapalarken beli tutulmakta, satranç oynarken yenilmektedir (2. bölüm). Hatta Akın'ın, "*Basri Amca voleybol çalıştırdı*" iddiası bile çocuklar arasında "*İyi servis atıyor mu?*" biçiminde alay konusu olmaktadır (14. bölüm).

Aktivite kuramı ise yaşlıların sosyal olarak aktif oldukları ölçüde yaşamdan aldıkları doyumun da artacağını ileri sürmektedir. Bu bağlamda Basri Amca'nın çizgi filmin ilerleyen bölümlerinde Aktivite kuramı çerçevesinde değerlendirilebilecek bir karakter gelişimi yaşadığı söylenebilir. Karakterin, yaşlılığı "*Taş gibiyim, toz yutmam, eski toprağım ben.*" biçiminde söylemleriyle açıkça reddetmesine karşın bölümler ilerledikçe bu durumunu kabullenışı ve buna uyum sağlayışı anlatılmaktadır. Zira yapımın ilk bölümünde karakterin tanıtımında geri dönüşlerle yüzü sinirden kızaran ve kulaklarından duman çıkan bir biçimde resmedilen kızgınlığı, çocuklarla sürekli azarlama ve şikâyet üzerinden tasarlanan ilişkisi yerini mesafeli de olsa bir yakınlaşmaya, bir uzlaşmaya bırakmaktadır. Hemen ilk bölümün sonunda Basri Amca, Akın'ın, kapısına bıraktığı köpeği sahiplenip onu beslemeye başlamaktadır. Çocukların kendisinden çekinmelerine karşın köpeği emanet ederken "*Emin ellerde*" diye düşünmeleri de ona duydukları güveni göstermektedir. Birinci bölümde ilk işaretleri görülen bu yakınlaşma, çizgi filmde tekrarlanan temalardan biri olarak diğer bölümlerde de yer almaktadır. 6. bölümde oyun alanlarına park eden arabalardan şikâyet eden çocuklara "*Araba sahipleriyle gider konuşurum. Bir daha park etmezler oraya.*" sözleri Aktivite kuramı bağlamında okunduğunda, Basri Amca'nın hem çocuklara destek olduğunu hem de mahallede hala bir otoritesi olduğunu göstermektedir. Bilgisinden ve deneyiminden dolayı Rüstem Abi tarafından dev çınara benzetilen Basri Amca 7. bölümde çocuklara uçurtma yapmakta, 14. bölümde ise elma toplatarak voleybol antrenmanı yaptırmaktadır. 7. bölümün sonunda bir anlığına Akın'a sarılması ve çocuklarla fotoğraf çektirmesi, 14. bölümün sonunda ise çocukların başarısını "*Aferin şaşırttınız, gururlandırdınız beni.*" sözleriyle onları takdir etmesi de aralarındaki iletişimin gittikçe geliştiğini göstermektedir. Bu bağlamda her iki kurama ilişkin veriler barındıran Basri Amca karakterinin eksiklik kuramından aktivite kuramına doğru bir gelişim gösterdiği söylenebilir. Ayrıca iki nesil arasındaki iletişim kopukluğu özellikle çocukların Basri Amca'yı yanlış tanımlarından kaynaklandığına vurgu yapmaktadır (13. bölüm) zira yapım ilerledikçe aralarındaki ilişkinin olumluya doğru geliştiği açık olarak gözlenmektedir.

1980'li yılların mahalle dokusunu arka plan yapan çizgi filmdeki Basri Amca karakteri geleneği, eskiyi, geçmişi temsil etmektedir. Bu süreçte, Basri Amca karakterinin yanlış tanındığı için korkulan, huysuz, sinirli bir bireyden güven duyulan, danışılan, destek alınan bir karaktere dönüşmesi tesadüf değildir. 12 Eylül askeri darbesini izleyen baskı sürecinde 24 Ocak Kararları uygulama şansını bulmuş, dışa açık ve ihracata dönük bir büyüme ve sanayileşme ile ekonomide

liberalleşmeye dayalı politikaların yerleşmesi açısından herhangi bir dirençle karşılaşılmamıştır. Böylece sağlanan ekonomik büyümenin ve iç göçün tetiklediği kentleşmenin yanı sıra 1984'te çıkan Toplu Konut Yasası da yaşam alanlarının özellikle mahalle kültürünün önemli ölçüde dönüşmesine neden olmuştur. Bir yanda çarpık kentleşmeyle yaygınlaşan gecekondular, bir yandan kent içinde yükselen güvenli siteler (Bali, 2002, ss. 111-112). Türkiye'de bu yıllarda hızla yerleşmeye başlayan bu yeni yaşam biçimi, bu mahallede görünür olan iki neslin birbirini yeniden tanıması ve anlaması ihtiyacını doğurmuştur. Özellikle neo-liberalizm ve yeni muhafazakârlıkla karakterize olan bu dönem, değişime uyum sağlarken geçmişten ve gelenekten de kopulmamasını savunan bir bakış açısına sahiptir. Bora'nın (1998) deyimiyle "Bu yeni liberal-Muhafazakârlığın merkezi savı modern liberal toplumların, değerlerden arınmış, kültürel kimlikten yoksun toplumlar olamayacakları, olursa yozlaşacakları ve çökecekleridir; liberalizmin temin ettiği özgürlük, ilerleme ve yaratıcılık, ancak toplumun birtakım temel değerleri muhafaza edilirse varlığını sürdürebilecektir" (s. 69). *Rafadan Tayfa*'da çocuklar ortada görünmeyen yetişkinler yerine, Basri Amca'yı ve onun dünyasını keşfetmek, bir başka deyişle geçmişi öğrenmek ve anlamak durumundadırlar. Zira bu yeni dünya düzeninde başları ne zaman sıkışsa sığındıkları yer Basri Amca'nın bahçesi olmaktadır. Bu anlamda Basri Amca, *Rafadan Tayfa* örneğinde 1980'lerin neo-liberal anlatıları içine yerleştirilmiş muhafazakârlığın temsilidir denebilir. Bu nedenle de onun anlatı içinde olumsuzdan olumluya salınan bir karakterizasyonu vardır. Olumlu temsiller (geçmişin vücut bulmuş hali olarak) muhafazakâr anlatılar, olumsuz temsiller ise (yaşamdan üretimden ve tüketimden geri çekilmiş hali olarak) neo-liberal anlatılar içinde vücut bulmuştur.

Görsel 2. Rafadan Tayfa Çizgi Filmindeki Basri Amca Karakteri

Çekirdek Ailedeki Yalnızlık: *Kardeşim Ozi*

Yapımcılığını La Mekân Film'in üstlendiği *Kardeşim Ozi*, otizm rahatsızlığı olan Ozan adlı bir çocuğun hikâyesini konu edinmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere hikâye ilkököl 4. sınıfta okuyan Ozan'ın ablası Duru'nun bakış açısıyla anlatılmaktadır. Her bölüm Ozan'ın bir şeyleri öğrenme ve başarma sürecini, okula ve sosyal çevreye uyum çabalarını konu almakta ve konuyu özetleyen şarkılı bir klip içermektedir. Ozan, çalışmayan ve sürekli evde yemek yaparken ya da çocuklarla ilgilenirken gösterilen bir anne, sadece akşamları eve gelen bir baba, sabahlarını okulda geçiren ve öğleden sonraları evde kardeşiyle ilgilenen bir abla ve bir dede ile yaşamaktadır.

Çizgi filmde araştırmanın odağı olan yaşlı dedenin annenin mi yoksa babanın mı babası olduğu belli değildir. Bunun yanı sıra dedenin yaşamı, zevkleri, arzuları, korkuları ya da anılarıyla ilgili anlatılar hikâyede bulunmamaktadır. Bu anlamıyla Mevlüt dede homojenleştirilmiş bir yaşlı olarak temsil edilmektedir. O sadece yaşlılığı ile vardır ve yaşlılığı dışında onu aile içinde ya da konu edilen hikâyelerde özelleştiren herhangi bir özelliğinin altı çizilmemektedir. Her bölümde, bölüm içinde 2 ya da 3 sahnede görünmekte ve bu nedenle eksik ve az temsil edilmektedir. Görselleştirilmesinde homojen sunumu pekiştirecek bir yapı kullanılmaktadır. Yaz kış giydiği yeşil bir yeleği ve çember sakalı vardır; yani fiziksel olarak bir stereotip temsilden bahsetmek mümkündür. Boyu kısaltılmıştır ve sandalyeye oturduğunda ayakları yere değmemektedir. Bütün bunların sonucunda bu çizgi filmde yaşlı dedenin homojen bir sunumla ve negatif bir görselleştirmeye eksik ve az temsil edildiği söylenebilir.

Yaşlılık kuramları kullanılarak elde edilen kodlama sonucunda *Kardeşim Ozi* çizgi filminde bulunan Mevlüt Dede karakterinin temsilinin yaşamdan geri çekilme, rol bırakma ve eksiklik kuramlarından yola çıkarak analiz edilebileceği tespit edilmiştir. Yaşamdan geri çekilme kuramına göre yaşlanma, gündelik faaliyetlerden ve sosyal ilişkilerden yavaş yavaş kopmayı doğuran bir süreçtir. Yapımın 1. bölümünde dede sadece kahvaltıda ve koltukta uyurken gösterilir. Aynı şekilde 3. bölümde dede akşam yemeği sonrasında bahçede çocukları izlerken ve arkasından koltukta uyuklarken gösterilir. 4. bölümde yemek ve uyuklamak dışında Ozi'yi Hacivat ve Karagöz oyunuyla oyalamak istemekte fakat Ozan'ın ilgisini çekmekte yetersiz kaldığı görülmektedir. Hep beraber pikniğe gittikleri 5. bölümde herkesi oyunlar oynar ve eğlenirken onu dinlenirken görürüz ve bölüm boyunca hiç konuşmaz. 7. bölümde adı geçer ama kendi hiç görünmez. *Kardeşim Ozi* çizgi filminde aileyle birlikte yaşayan dedenin ailenin günlük yaşantısından çekildiği, fiziksel aktivitelerinin azaldığı ve çevresiyle pek ilgilenmediği gözlemlenmektedir. Bu nedenle yaşamdan geri çekilme kuramına Mevlüt Dede örneğinde rastlamak mümkündür. *Kardeşim Ozi*'deki pasif dede *Maysa ve Bulut*'taki Dede ve Güneş Ana'nın aktif ve süreklilik içeren temsillerinin aksine bir portre çizmektedir.

Kardeşim Ozi'deki yaşlı temsilde görülebilecek bir diğer kuramsal yaklaşım Rol Bırakma Kuramı'dır. Bu kurama göre ekonomik anlamda üretimin içinde olan birey, yaşlandıkça özellikle emeklilikten sonra çalışma hayatıyla birlikte kazandığı rol, statü ve kimlikleri bırakmak zorunda kalmaktadır. Dul kalan yaşlı bireyin eş olma kimliğini bırakmak zorunda kalması da bu kurama örnek olarak verilebilir. Mevlüt Dede'nin de eşi bulunmamaktadır ve eş kimliği geçerliliğini

kaybetmiştir. Çocuğunun evinde yaşamakta ve bu nedenle evin reisi olma kimliğini de terk etmek zorunda kalmıştır. Örneğin 1. bölümde Ozan'ın babası hesap yaparken dede koltukta uyuklamaktadır. Artık evin reisi ve geçimini sağlayan kendisi değil oğlu/damadıdır. Bu rol kayıplarına bağlı olarak statü kaybından da söz etmek mümkündür. Örneğin hep beraber pikniğe gittikleri 5. bölümde çevrelerinde gördükleri ağaçlar ve doğa hakkında bilgileri baba vermekte, Mevlüt Dede onları sessizce izlemektedir. Bilginin kaynağı ve bilgiye bağlı olarak iktidarın kaynağı artık kendisi değil oğlu/damadıdır. Bu durum *Maysa ve Bulut*'taki bilge ve bu nedenle de bulunduğu toplumdaki iktidar sahibi dede temsilinin tam karşısında durmaktadır.

Mevlüt Dede özelinde yaşlılık temsilini analiz etmede kullanılabilir bir diğer kuramsal yaklaşım ise Eksiklik Kuramı'dır. Yaşlanmayla birlikte özellikle hareket kabiliyetinde, yeni şeyler öğrenme hevesinde ve başarısında, yeniliklere ilgi ve zekâ düzeyinde eksiklik başladığının altını çizen bu kuram "yaşlanan bireyi, giderek her yönüyle 'eksilen' bir varlık olarak" değerlendirmektedir (Tufan, 2014, s. 40). *Kardeşim Ozi*'nin 10. bölümünde konu edilen Ozan'ın matematik öğrenme hikâyesinde bu eksilme kuramının izleri görülebilir. Ozi matematiğin ne olduğunu dedesine sormaktadır ancak babasının anlatımıyla matematiği kavrar. Bu bölümde aslında aile fertleri arasında bilgi ve bilginin aktarımı konusunda bir hiyerarşi tahsis edilir. Bu hiyerarşi skalasında dede basamağın en altında yer almaktadır. Aslında matematiği en güzel anlatan babaya, babası olarak zamanında matematiği anlatmış olduğunu varsayabileceğimiz dede yaşlılık ve yaşlılığa bağlı eksilme ile birlikte en geride kalan olmuştur.

Bu noktada analizi derinleştirmek adına sorulması gereken, hikâyenin akışına, anlatının oluşturulmasına katkısı olmayan dede karakterinin bu çizgi filmde neden yer aldığı sorusudur. 1980'lerle birlikte neo-liberalleşen Türkiye'de kalabalık aileden çekirdek aile düzenine geçiş başlamıştır (Kılıç, 2013). Tam da bu nedenle 1980'leri konu edinen *Rafadan Tayfa*'da yaşlılar tek başlarına yaşayan mahalle insanları olarak anlatıda yer almakta ve ailenin bir bireyi olarak kimliklendirilmemektedirler. Kılıç'a (2013) göre, yeni muhafazakâr kimlikle tanımlanabilecek aile yapısı her ne kadar 1980'lerden sonra çıkmışsa da gündelik toplumsal yaşantıda görünürlük kazanmaya başlaması 2000'ler ile birlikte başlamıştır. Yeni muhafazakâr aile yaşantısı geleneğe yaptığı aşırı vurgu ve atfettiği önemle birlikte yaşlılara da yeni değerler ve anlamlar yüklemektedir. Geleneğin sembolü olarak kabul edilen yaşlıların –özellikle erkek yaşlıların – aile içine tekrar çekilmesi ve ailede muhafazakâr geleneğin devamacısı rolü üstlenmesi yeni Türkiye'deki yeni çekirdek ailenin yapısını oluşturmaktadır (Karaaslan, 2011). Bu yeni muhafazakâr aileyi tanımlamak için kullanılabilir iki temel kıstas vardır: muhafazakâr gelenekçilik ve neo-liberal modernizm. Kılıç'a (2013) göre Türkiye'de yeni muhafazakâr aile bir taraftan neo-liberal modernizmden alabildiğine etkilenirken, bir taraftan da onun içinde varlığını sürdürmeye ve kendi değerlerini ona adapte etmeye çalışmaktadır. Bu yüzden yaşlılığın aile içindeki durumu melez bir hal almıştır: hem geleneğin temsilcisi ve muhafazakârlığın göstergesi olarak çekirdek ailenin önemli bir bileşeni, hem de üretimde ve ortak ekonomide bir katkısı olmadığı, rol kaybı, eksilme ve geri çekilme yaşadığı için bu ailenin dışında. *Kardeşim Ozi*'deki Mevlüt Dede'nin durumu bu melez konumlandırmayı göstermektedir: hem sembolik olarak orada hem de fonksiyonsuz. Buradan yola çıkarak

yaşlılığın konumlandırılmasının yeni muhafazakâr anlayışta bir sembolik değer taşıdığı bu nedenle homojenleştirilip dekorlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Ancak konumunda bir ilerleme ve iyileşme görünmediği, tüm atfedilen değerlerin aksine atıllaştırıldığı iddia edilebilir.

Görsel 3. Kardeşim Ozi Çizgi Filmindeki Mevlüt Dede Karakteri

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada yerli üretim çizgi filmlerde yaşlılık temsilleri yaşlılık kuramlarından yola çıkılarak analiz edilmiştir. Bu analiz için TRT Çocuk kanalında 2019-2020 yıllarında yayında olan yerli yapım çizgi filmler incelenmiş ve içinde yaşlıların olduğu yapımlar örneklem olarak seçilmiştir. Bu filmler kendi içlerinde gruplanmış ve yaşlıların 3 temel anlatıya eşlik edecek şekilde filmlerde yer aldıkları tespit edilmiştir. Bu 3 anlatı yapısının içinde örneklemi en iyi temsil edebilecek çizgi filmler seçilmiştir. Seçilen bu üç çizgi film – *Maysa ve Bulut*, *Rafadan Tayfa*, *Kardeşim Ozi* – yaşlılık kuramlarına bağlı olarak analiz edilmiştir. Analizin sonucu Türkiye'nin mevcut siyasal-ekonomik-kültürel bağlamına yerleştirilerek değerlendirilmiştir.

Yapılan analiz ve değerlendirme sonucunda, geleneksel yaşam biçimlerini konu alan *Maysa ve Bulut*'teki yaşlı karakterlerin çocukluklarla aktivite, süreklilik ve yeterlilik kuramlarıyla açıklanabilecek olumlu ilişkiler kurduğu, Türkiye'nin neo-liberal politikalarla sınav verdiği 1980'leri konu alan *Rafadan Tayfa*'da eksiklik ve aktivite kuramlarıyla açıklanabilecek olumsuzdan olumluya dönüşen bir ilişki kurdukları, yeni muhafazakâr aile yaşantısının sunulduğu *Kardeşim Ozi*'de ise yaşamdan geri çekilme, rol bırakma ve eksiklik kuramlarıyla açıklanabilecek yetersiz bir ilişki kurdukları görülmektedir.

Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bilgiler ışığında söz konusu kuramların değişik toplumsal örgütlenmeler ve sunulan ideolojik yapılarla karşılıklı okumanın da mümkün olduğu sonucuna varılmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere geleneksel toplumlarda, nüfusun nispeten birbirine kapalı küçük topluluklar ya da cemaatler şeklinde yaşaması, kolektif bilincin denetlediği ve sınırladığı bir yaşam tarzı, yaşa bağlı yaşam deneyimlerinden oluşan bilgi birikimi, geniş ailenin dâhil olduğu ortak ekonomik gelire bağlı aile ekonomisi gibi özellikler, yaşlıların toplumsal konumunu belirlemekte olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle bu kuramlardan aktivite, süreklilik, yeterlilik kuramlarının geleneksel toplum modelindeki yaşlıların pozisyonunu açıklamakta kullanılabileceği iddia edilebilir. Neo-liberalizm ile kaynağını bilimsel bilgi sahipliğinden alan, uzmanlığa dayalı işbölümü teknolojinin bireysel yaşamı kolaylaştırması, birey özgürlüğü, güvenliği ve asgari geçim koşullarını gözetken kurumsal mekanizmaların merkezileşmesi, yaygınlaşması ve tüm bunlara yönelik hukuki düzenlemeler, artık geleneksel yapıdaki gibi, sadece küçük mekânlarda yerleşik olan topluluklar içindeki yaşlıların pozisyonunu değiştirmiştir. Yaşlıların ekonomik üretim ve tüketim döngüsünün içinde yer almaktan çıkmalarıyla birlikte, devlete yüklenen bakım giderlerinin artması nedeniyle yaşlılık itibar kaybetmiştir. Bu nedenle bu çalışmada yaşamdan geri çekilme, rol bırakma ve eksiklik teorileri neo-liberalizm ekseninde yaşlıların konumunu açıklamada kullanılabilecek teoriler olduğu iddia edilmiştir. Yeni muhafazakârlığın geleneksel muhafazakârlıkla neo-liberalizm karşılaşmasından oluşan melez yapısı ise yaşlılık teorileri arasındaki ayrımları ortadan kaldıran bir bakış açısı getirmeyi zorunlu kılmıştır. Yeni-muhafazakârlık çatısı altında yaşlılar, muhafazakârlığa atıfla çekirdek aile içinde sembolik olarak önem kazanırken neo-liberalizm atıfla işlevsel olarak önemsizleştirilmektedir. Bu nedenle yaşamdan geri çekilme, rol bırakma, eksiklik ve yeterlilik kuramlarından oluşan melez bir yaklaşımla yaşlılığın yeni muhafazakârlık içindeki okuması yapılabilir.

Bu sonuç Türkiye'nin yeni muhafazakâr kültürel anlayışı göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Değerlendirilmenin sonunda, yaşlıların çocuklarla kurdukları ilişki tipleriyle, *Maysa ve Bulut* için yeni muhafazakârlığın geleneğe yaptığı vurguyu kuvvetlendirdiği, *Rafadan Tayfa*'daki yaşlılığın neo-liberal mahalle yaşamında yeniden keşfedildiği, *Kardeşim Ozi* çizgi filmindeki yaşlılığın ise muhafazakârlık ve neo-liberal ekonomi kısılcığında melez bir yapı içinde temsil edildiği sonucuna varılmıştır. Aynı dönemde üretilen, fakat başka sosyal ekonomik toplumsal örgütlenme biçimlerini anlatan bu çizgi filmlerdeki yaşlılık temsillerinin yaşlılığı nasıl görselleştirdiği, temsil ettiği ve çocuklarla yaşlılar arasında nasıl bir ilişki önerdiği Türkiye'nin içinde bulunduğu yeni muhafazakâr söylemle örtüşmektedir.

Kaynakça

- Akçay, C. (2011). *Yaşlılık: kavramlar, kuramlar ve yaşlılığa hazırlık*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Aközer, M., Nuhurat, C. ve Say, Ş. (2011). Türkiye'de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler araştırması. *Aile ve Toplum*, 12(7), 103-128.
- Atchley, R. C. (1999). Continuity theory, self, and social structure C. D. Ryff & V. W. Marshall (Ed.). *The Self and society in aging processes* içinde (ss. 94-121). New York: Springer Pub.
- Bali, R. N. (2002). *Tarz-ı hayattan life style'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Baran, A. G. (2004). Yaşlılık sosyolojisi. yaşlılık: disiplinler arası yaklaşım, sorunlar, çözümler. V. Kalıncara (Ed.). *Yaşlılık içinde* (ss. 35-57). Ankara: Odak Yayın Evi.
- Binici, D. (2018). *1990 sonrası Türk sinemasında yaşlılık algısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bora, T. (1998). *Türk sağının üç hali milliyetçilik muhafazakârlık İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Cartoon Network. (2020). Yayın Akışı. 20.08.2020 tarihinde <https://www.cartoonnetwork.com.tr/videolar> adresinden edinilmiştir.
- Çivitci, Ş. (2004). Yaşlı tüketiciler ve giyim. yaşlılık: disiplinler arası yaklaşım, sorunlar, çözümler. V. Kalıncara (Ed.). *Yaşlılık içinde* (ss. 187-217). Ankara: Odak Yayın Evi.
- Çoban, İ. A. ve Özbesler, C. (2009). Türkiye’de aileye yönelik sosyal politika ve hizmetler. *Aile ve Toplum*, 11(5), 31-42.
- Çolakoglu, B. E. (2011). *Reklamlarda sosyal temsil alanı olarak yaşlı kuşağın sunumu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dubiel, H. (2013). *Yeni muhafazakarlık nedir?* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ertaylan, A. (2016). 1990 sonrası Türkiye sinemasında yaşlılık temsilleri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 6(1), 1-20.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gusfield, J. R. (1967). Tradition and modern. *American Journal of Sociology*, 72, 351-362.
- Gül, M. Y. (Yapımcı). (2013-2016). *Maysa ve Bulut* [TV dizisi]. Resimli Film Animasyon Stüdyosu; TRT Çocuk.
- Fındık, Ö. (Yapımcı). (2016). *Kardeşim Ozi* [TV dizisi]. LaMekan Film Yapım; TRT Çocuk.
- Fidan, İ. (Yapımcı). (2014-). *Rafadan Tayfa* [TV dizisi]. ISF Studios; TRT Çocuk.
- Hooyman N. ve Kiyak, H. A. (1991). *Social gerontology*. Boston: Allyn and Bacon.
- Işık, C. (2002). *Huzurevi ve yaşlılık: İzmir büyükşehir belediyesi Zübeyde hanım huzurevi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Ünive rsitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 29-38.
- Kalkan, M. (2008). Yaşlılık: tanımı, sınıflandırılması ve genel bilgiler. K. Ersanlı ve M. Kalkan (Ed.). *Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık içinde* (ss. 117-124). Ankara: Pegem.
- Kalıncara, V. (2016). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karaaslan, F. O. (2011). *Muhafazakâr düşüncedeki değişim ve devamlılık: Adalet ve Kalkınma Partisi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ker-Dincer, M. ve Yılmazkol, Ö. (2009). Televizyon: çocuklara “gerçek hayat”ı şiddetle öğreten çağdaş masal anlatıcısı. S. İ. Akçalı (Ed.). *Çocuk ve medya içinde* (ss. 189-210). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kılıç A. F. (2013). Türkiye’de yeni muhafazakâr ailenin ortaya çıkış süreci: Sakarya örneği. *Muhafazakâr Düşünce* 9(36), 169-189.
- Kurt, G. (2019). Sosyal bir sorun alanı olarak yaşlılık. Y. Daşlı (Ed.). *Sosyal sorunlarda güncel tartışmalar içinde* (ss. 293-338). Ankara: Anı Yayınları.
- MinikaGo.(2020).Yayın akışı. 20.08.2020 tarihinde <http://www.minikago.com.tr/programlar> adresinden edinilmiştir.
- Potter, W. J. (2008). *Media literacy*. London: Sage Publications.
- TRT Çocuk. (2020). Yayın Akışı. 13.07.2020 tarihinde <https://www.trtcocuk.net.tr/> adresinden edinilmiştir.
- TRT Çocuk. (2020). Hakkımızda. 17.08.2020 tarihinde <https://www.dev.trtcocuk.net.tr/kurumsal/hakkimizda> adresinden edinilmiştir.

Tufan, İ. (2002). *Antik çağdan günümüze yaşlılık*. İstanbul: Aykırı.

Tufan, İ. (2014). *Türkiye’de yaşlılığın yapısal değişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Televizyon İzleme Araştırmaları A.Ş. (2020). Tablolar. 20.08.2020 tarihinde <http://tiak.com.tr/tablolalar> adresinden edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *06 – 15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya*. 20.08.2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866> adresinden edinilmiştir.

Zengin, M. O. (2015). *Televizyonda yaşlı ve yaşlı temsilleri*. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Aging as an Ideological Discourse in Local Cartoons: The Example of TRT Çocuk

Burcu DABAK ÖZDEMİR*
Ürün YILDIRAN ÖNK**

Aging as a Social Indicator

The concept of aging, like the concept of childhood, is a social imagination whose limits and possibilities are determined by values and norms rather than a biological necessity. Aging classifications are mostly based on the individual's retirement and starting to benefit from social and health services (Tufan, 2002; Akçay, 2011; Baran, 2004). According to the ideological understanding of modernism that highlights the individual and positions the individual between production and consumption.

The roles of the elderly in the family have begun to be carried out by institutions which results in the perception of elderliness as a problem (Tufan, 2002; İçli, 2008; Işık, 2002; Kalinkara, 2016; Kalkan, 2008; Kurt, 2019). Parallel to the weakening of social state policies in Turkey, the fact that care and health expenditures started to appear as a burden on the shoulders of the state caused deficiency and loss of reputation in the position of the elder in the family (Çivitçi, 2004; Çoban and Özbesler, 2009, pp. 31-42). In order to understand and analyse the process and the problems of aging in biological and socio-cultural contexts, aging theories (activity, continuity, disengagement, role exit, and efficiency/deficiency theories) are developed (Atchley, 1999; Hooymann and Kıyak, 1991, p. 85; Aközer, Nuhurat, and Say, 2011, p.105; Baran, 2004, p. 47; Kalkan, 2008, p. 23; Tufan, 2002, p. 145).

Researching how 'old age' is represented in children's media is important for both childhood and old age. It is important because that how old age is included in representation strategies is depending on the ideological foundations of society. In addition, experiencing the old age in

---

* Lecturer Dr., Yaşar University, Faculty of Communication, Department of Radio Television and Cinema, İzmir, Turkey, E-Mail: burcu.dabak@yasar.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2124-252X

** Assist. Prof., Yaşar University, Faculty of Communication, Department of Radio Television and Cinema, İzmir, Turkey, E-Mail: urun.onk@yasar.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6325-9958

the society is related to how childhood and youth perceive getting old. Cartoons are the place where this perception is transferred to generations in the deepest way as children influenced by television compared to their family, or school (Ker-Dincer and Yilmazkol, 2009, p. 194). Furthermore, according to research conducted by Turkey Statistical Institute (TUIK) and the Radio and Television Supreme Council (RTÜK) in 2013 on the 06-15 age group of children, 10 children from 9 in this group are watching television each day. (TUIK, 2013).

Representation of the Elderly in Turkish Media

The elderly characters of cinema and television are underrepresented or represented as stereotypes. As Potter states elderly characters of television are typically not treated with respect and portrayed as eccentric, eccentric, infirm, stubborn, and foolish (2008, pp. 200, 205). The majority of the limited studies examining the elders in Turkish media focus on the characters in Turkish cinema. Ertaylan analysing eight films (2016) criticizes that the films share the notion of official chronological age definition (pp. 17-19). Binici also emphasizes that the films including elder characters, reproduce the conventional perception of aging (2018, pp. 95-96). The most inclusive study about elderly characters in Turkish media conducted by Zengin, proves that the elders are underrepresented as they are seen 6,5 % of the dramatic programs and 1,3 % of commercials although they make up the 11 % of the population. Zengin also classifies the stereotypes in Turkish televisions in five categories as wise, negative, crusty, dependent, conservative (2015, pp. 100-105). On the other hand Çolakoğlu's research indicates that the elders in commercials are represented physically healthier compared to real-life elders (2011, pp. 311-316).

Methodology and Research

This study aims to examine the representation of old age in the locally produced cartoons broadcast on TRT Çocuk TV channel which is based on domestic and national broadcasting (TRT Hakkımızda, 2020), based on aging theories. According to the results shared by Television Audience Research Company (TIAK), TRT Çocuk ranks first among four children's channels (TRT Çocuk, MinikaGo, Cartoon Network, Disney Channel) with a viewing rate of 0.40 (TIAK, 2020). Qualitative content analysis was conducted as a method. In this context, it was determined that 28 of the 32 animated series broadcasted on TRT Çocuk were local productions, and among them, the number of animated series featuring elder characters was 20 (TRT Çocuk, 2020). The basic criterion in the selection of old characters in 20 local cartoons broadcasted on TRT Çocuk is that the character should be in human design. Therefore, elders who are designed as animals, inanimate or imaginary characters are excluded.

In this framework, 12 local cartoon series featuring human-designed elder characters were determined. These characters were portrayed in three different narrative forms; 1 – elderly as a family member like grandmother/grandfather; 2 – the lonely elderly who is living in the neighbourhood and 3 – elderly who is living as a member of a larger community than family. Based on these three categories, three cartoons were selected which can represent each category

successfully by using purposeful sampling method. The old character in the cartoon Kardeşim Ozi (Fındık, 2016) selected for the first category in which Mevlüt who is the grandfather of Ozi, is the main character. Rafadan Tayfa (Fidan, 2014) was selected for the second category. Uncle Basri, who takes part in this production, is an independent character whose family ties are not mentioned in the narrative, but he is presented as the elder of the neighbourhood that everyone respects, but at the same time afraid of. In the third category, Maysa ve Bulut (Gül, 2013-2016), which is about the life of Yörük is selected. Here, the elder characters (Güneş Ana, Dede) are living in an oba, are presented in a wider socio-cultural structure than the family. They can be argued both as family members and as the respectable, wise elder of the oba/community.

According to the result of the analysis and evaluation, in Maysa ve Bulut which is about traditional life forms, elderly characters establish positive relationships with children, which can be explained by activity, continuity, and efficiency theories of aging. In Rafadan Tayfa, partially positive relationships with children are seen which can be explained by using activity and deficiency theories of aging. In Kardeşim Ozi, the inadequate relationship between grandfather and Ozi can be observed which can be explained by using theories of disengagement, role exit, and deficiency. The types of relationships between the elderly and children, in Maysa ve Bulut, reinforces the emphasis on the tradition by following the neo-conservatism as it is suggested by Gusfield (1967) that traditions are sources used according to the necessities of the current ideologies again and again. In Rafadan Tayfa rediscovering the elder reflects the neo-liberal neighborhood of the period explained by (Bali, 2002, pp. 111-112), and the neo-conservative perspective adapting the change and but not departing from the tradition (Bora, 1998, p. 69). The elder in Kardeşim Ozi is portrayed as a descending figure (Tufan, 2014, p. 40) considering the transition from extended family to nuclear family in Turkey (Kılıç, 2013). On the other hand he is assigned to continue the conservative tradition within the new nuclear family (Karaaslan, 2011), therefore represented as a hybrid structure in the grip of neo-conservatism and neo-liberal economy, because Neo – conservatism itself is based on hybrid relationship between conservatism and neo-liberal economy (Giddens, 2008). In this context, despite being narrated/portrayed in the framework of different social organizations, the suggested representation of the elder and the child-elder relationship in Turkish cartoons overlaps the neo-conservative discourse of Turkey.

Keywords: Elderly, Aging, Child, Cartoon, Representation, Television.